

Θεμιτή διαφωνία
αθέμιτη κινδυνολογία

82

Η κινδυνολογία γύρω από τη γλώσσα, που άρχισε εδώ και δέκα περίπου χρόνια και κορυφώθηκε με το αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, έχει ένα βασικό χαρακτηριστικό: αναπτύσσεται ερήμην του αντικειμένου της –της γλώσσας. Η εκτίμηση αυτή δεν αποτελεί σχήμα λόγου.

Τα επιχειρήματα που προβάλλονται στηρίζονται σε μια σειρά από πλάνες –πολύ συχνά στοιχειώδεις– σχετικά με το φαινόμενο γλώσσα. Οι πλάνες αυτές αντλούν την ισχύ τους και τη λογική τους όχι από τη συνάφειά τους με το υπό συζήτηση φαινόμενο και την ουσία του, αλλά από τον ιδεολογικό τους καθορισμό. Σημειώνω ορισμένες από αυτές (χωρίς να διεκδικώ το χρίσμα της πρωτοτυπίας):

α) Η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό λάθος

Θρήνος και οδυρμός για την «κατάντια» της γλώσσας μας, γιατί ακούγεται ή και γράφεται ανεξαρτοποιώ/ανεξαρτο-

ποίηση, αντί ανεξαρτητοποιώ/ανεξαρτητοποίηση, να εισάγει/εξάγει αντί να εισαγάγει/εξαγάγει,¹ θανατικός αντί φανατικός κλπ. κλπ. Ωστόσο είναι γνωστό (θα έπρεπε να το ξέρουν όσοι θρηνούν και οδύρονται για τέτοια φαινόμενα, διατεινόμενοι ταυτόχρονα ότι είναι γλωσσολογούντες ή και γλωσσολόγοι) ότι το γλωσσικό λάθος κινητοποιείται από μηχανισμούς βασικούς για τη γλώσσα και είναι ένας από τους δρόμους μέσα από τους οποίους αλλάζει μια γλώσσα.

Τα παραδείγματα από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας είναι άφθονα. Ο μηχανισμός που δίνει π.χ. τους τύπους ανεξαρτοποιώ/ανεξαρτοποίηση είναι ο ίδιος (η γνωστή «ανομοίωση») μ' αυτόν που δίνει το αρχαίο ελληνικό αμφορεύς από το αμφιφορεύς. Η εξομάλυνση της «δύστροπης» –για τα νέα ελληνικά– ρηματικής μορφολογίας συνθέτων με δεύτερο συνθετικό το ρήμα άγω (και η συνακόλουθη κατάργηση της εμφανούς διάκρισης διάρκειας/στιγμικότητας, να εισάγω/να εισαγάγω) δεν είναι –τελικά– διαφορετικής τάξης και αιτιολογίας φαινόμενο από αυτό που δίνει λ.χ. πολύ νωρίς στην ιστορία της ελληνικής «λάθη» όπως την χείραν (αντί για την χείρα), τον Σωκράτην (αντί για τον Σωκράτη), κατ' αναλογία με τον ταμίαν κλπ.

Ο μηχανισμός που δίνει το θανατικός αντί για φανατικός είναι η γνωστή «λαϊκή ετυμολογία», που κινητοποιείται από την τάση να συνδέεται η μορφή μιας λέξης με το νόημά της, να υπάρχει δηλαδή σημασιολογική διαφάνεια. Πρόκειται για την τάση περιορισμού της «αυθαιρεσίας» του γλωσσικού σημείου.

Η επήγνωση του ρόλου που παίζει το γλωσσικό λάθος

στην αλλαγή της γλώσσας και η γνώση των μηχανισμών που το γεννούν, δεν κατοχυρώνει βέβαια λάθη όπως αυτά που αναφέρθηκαν παραπάνω ή άλλα «χειρότερα» —τέτοια λάθη θα πρέπει να επισημαίνονται και να διορθώνονται κι ο χρόνος είναι εκείνος που θα δείξει ποια θα επιζήσουν και θα ενταχθούν στο γλωσσικό σύστημα. Η επίγνωση αυτή, αν δεν κατοχυρώνει τα λάθη, επιβάλλει ωστόσο την ψυχραιμία αντιμετώπισής τους· δεν επιτρέπει ούτε εξάψεις ούτε θρήνους ούτε οδυρμούς για την «κατάπτωση» της γλώσσας μας, γιατί απλά τα λάθη αυτά δεν στοιχειοθετούν τέτοιο «νόσημα».

Η εμμονή σε αυτού του είδους τις αντιδράσεις, αν προέρχεται από άγνοια, συγχωρείται και επιδέχεται θεραπεία. Αν όμως δεν γεννιέται από άγνοια αλλά από (σκόπιμη) αμνησία, τότε η ερμηνεία θα πρέπει να αναζητηθεί αλλού, στους χώρους που υπαινίσσεται η εισαγωγή του σημειώματος αυτού.

β) Η ανιστόρητη στάση απέναντι στον γλωσσικό δανεισμό

Ο Γλωσσικός Όμιλος στη διακήρυξή του βάζει σαν ένα από τους στόχους του την «προφύλαξη της ελληνικής από την αθρόα, άκριτη και αδικαιολόγητη εισβολή ξένων λέξεων που ρυπαίνουν τη γλώσσα και αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία της» (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Ο κ. Μπαμπινιώτης γράφει στην εφημερίδα *Εξόρμηση* τον Μάρτιο του 1978:

«Γιατί όσο φυσική και αναπόφευκτη είναι η είσοδος στη γλώσσα κάποιου μικρού ποσοστού (πολιτιστικών κυρίως «δανείων»), άλλο τόσο αφύσικη κι επικίνδυνη είναι η α-

δικαιολόγητη, ανεύθυνη κι άκριτη εισαγωγή ξένων λέξεων, που αλλοιώνει τον χαρακτήρα της γλώσσας μας, νοθεύει τη δομή της και φτωχαίνει την εκφραστική της δύναμη... αποτελεί μian ακόμη εστία διαβρώσεως της ελληνικότητας μας» (οι υπογραμμίσεις δικές μου).

Ο κ. Καλλιόρης μας πληροφορεί, με τα ενδιαφέροντα ελληνικά του, ότι υφιστάμεθα αφελληνισμό που «εκδηλώνεται είτε με αδικαιολόγητη εκνίκηση της ελληνικής λέξης από την ξένη είτε με εξ ίσου αδικαιολόγητη παράξευση της ξένης και της ελληνικής σε έννοια ταυτόσημη».

Κι εδώ —όπως και στην προηγούμενη περίπτωση που συζητήσαμε— ο τόνος είναι εξόχως δραματικός: αλλοιώσεις, ρύποι, νοθείες, διαβρώσεις, αφελληνισμοί. Είναι άραγε τα πράγματα τόσο τραγικά; Η ελληνική γλώσσα, όπως άλλωστε κι όλες οι άλλες γλώσσες, επηρεάστηκε σημαντικά (κι όχι σε «μικρό ποσοστό»), όπως θα το θεωρούσε φυσικό κι αναπόφευκτο ο κ. Μπαμπινιώτης) από άλλες γλώσσες, με τις οποίες ήρθε σε επαφή για λόγους ιστορικούς/γεωγραφικούς: προελληνικές γλώσσες (οίνος, έλαιον, βασιλεύς, μάλυβδος κλπ.), σημιτικές γλώσσες (αμήν, μεσσίας, σάββατο, σατανάς κλπ.), λατινική (κουστωδία, τίτλος, σπίτι, κάστρο κλπ.), βαλκανικές γλώσσες, τουρκική, ιταλική, γαλλική (στα νεότερα χρόνια). Οι επιδράσεις αυτές δεν περιορίστηκαν στο λεξιλόγιο, αλλά επηρέασαν και τη γραμματική, τη σύνταξη, τη σημασία. Οι παλιές αυτές συναντήσεις της ελληνικής γλώσσας με άλλες γλώσσες ούτε τη «ρύπαναν» ούτε τη «νόθευσαν» ούτε τη «φτώχυναν» εκφραστικά ούτε, βέβαια, την «αφελλήνισαν».

Το παράδοξο είναι ότι ο κ. Μπαμπινιώτης φαίνεται να συμφωνεί μ' αυτή την τελευταία διαπίστωση. Απαντώντας

στον κ. Μπελεζίνη, ο οποίος του επισημαίνει ότι όλη αυτή η καταστροφολογία για τα σύγχρονα (αγγλοσαξωνικής ή γαλλικής προέλευσης) δάνεια τον υποχρεώνει, για λόγους λογικής συνέπειας, να την επεκτείνει και στα παλαιότερα δάνεια, υποστηρίζει ότι αυτά απολαμβάνουν ασυλίας. Πρόκειται για λέξεις που «μέσα στη μακρόχρονη ιστορία της ελληνικής γλώσσας υιοθετήθηκαν, αφομοιώθηκαν, εντάχθηκαν και αξιοποιήθηκαν μέσα στον ζωντανό λόγο, δημιουργώντας σύνθετα και παράγωγα, λέξεις που λίγοι σήμερα γνωρίζουν καν την ξενική καταγωγή τους».²

Τα ανεπιθύμητα εισρέοντα δάνεια τα οποία, κατά τον κ. Μπαμπινιώτη και τον Γλωσσικό Όμιλο, εγκυμονούν την επερχόμενη βιβλική γλωσσική καταστροφή, είναι λέξεις όπως *μπάρμαν, μπαρ, σελφ σέρβις, καφετέρια, πιτσαρία, σοκ, ρετιρέ, σπίκερ, κομπρεσέρ, μπλοκ, κοντρόλ* κλπ. Τι συμβαίνει με αυτά τα βραδυφλεγή κοκτέιλ μολότωφ, ώστε να εξαιρούνται της ασυλίας που παρέχεται στα παλιότερα δάνεια; Σύμφωνα με τη συλλογιστική του κ. Μπαμπινιώτη, προδίδουν ακόμα την ξενική τους προέλευση, δεν έχουν αφομοιωθεί, ενταχθεί και αξιοποιηθεί μέσα στον ζωντανό λόγο και δεν έχουν δημιουργήσει σύνθετα και παράγωγα.

Πρόκειται, ολοφάνερα, για επιχείρημα απελπισίας. Το γεγονός ότι τα δάνεια αυτά προδίδουν ακόμα την ξενική τους προέλευση δεν λέει απολύτως τίποτε. Σε κάθε γλώσσα μπορεί να αναγνωριστεί ένα στρώμα ξένων λέξεων που δεν έχουν ενσωματωθεί πλήρως στο γλωσσικό σύστημα που τις φιλοξενεί. Πολλές από αυτές καταλήγουν, με την πάροδο του χρόνου, στην πλήρη ενσωμάτωση. Ένα τέτοιο δρόμο ακολούθησαν σίγουρα τα παλιότερα δάνεια της ελληνικής και σ' αυτήν την κατεύθυνση κινούνται και τα πρό-

σφατα. Είναι ανακριβές ότι δεν έχουν αφομοιωθεί –φωνητικά έχουν αφομοιωθεί πλήρως, για τους περισσότερους τουλάχιστον χρήστες. Πολλά, αντίθετα από ό,τι πιστεύει ο κ. Μπαμπινιώτης, δίνουν παράγωγα και σύνθετα: *μπαράκι/ρετιρεδάκι, κοντρόλ/κοντρολάρω, σπίκερ/σπικάρω, ρηλαξάρω, ταγιεράκι, ρετουσάρω* κλπ.

Είναι σαφές ότι η λογική με την οποία ο κ. Μπαμπινιώτης «απαλλάσσει» τα παλιά δάνεια και κατακεραυνώνει τα νέα, είναι σφαλερή. Θα πρέπει ή να καταδικάσει και τα παλιά ή να εγκαταλείψει την καταστροφολογία σε σχέση με τα νέα. Η δεύτερη αυτή εκδοχή, φοβάμαι, είναι ο μόνος δρόμος. Ο γλωσσικός δανεισμός δεν «αφελλήνισε» ούτε «αφελληνίζει» τη γλώσσα μας. Όπως επισημαίνει ο A. Meillet, ένας από τους μεγάλους της νεότερης γλωσσολογίας, το λεξιλόγιο κάθε γλώσσας είναι συχνά, στο μεγαλύτερο μέρος του, προϊόν ξένων επιδράσεων. Η εμμονή στα ζοφερά οράματα της επαπειλούμενης γλωσσικής Αποκάλυψης λόγω της αθρόας «εισβολής» ξένων λέξεων δεν έχει έρεισμα στα γλωσσικά πράγματα. Το έρεισμά της βρίσκεται στον χώρο της ιδεολογίας. Το ιδεολογικό αυτό έρεισμα είναι περίπου προφανές και γι' αυτό μπορούμε να το ονοματίσουμε άμεσα. Πρόκειται γι' αυτό που ο Meillet, πάλι, ονομάζει –συζητώντας ακριβώς το φαινόμενο του δανεισμού και τις στάσεις απέναντι σ' αυτό– «μυωπικό εθνικισμό».

Η απαλλαγή του ζητήματος της εισροής ξένων λέξεων στα νέα ελληνικά από τον ασφυκτικό εναγκαλισμό του μυωπικού αυτού εθνικισμού, ανοίγει τον δρόμο για μια συζήτηση με πραγματικούς όρους. Αυτό που εννοώ είναι ότι μια ενδεχόμενη ρυθμιστική παρέμβαση θα πρέπει πλέ-

ον να ξεκινάει από την αναγνώριση ότι ο εξωτερικός δανεισμός είναι θεμιτός για τη λεξιλογική επέκταση μιας γλώσσας –τόσο θεμιτός όσο και ο εσωτερικός δανεισμός (η αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει το παρελθόν μιας γλώσσας).

γ) Η ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό παρόν

Αγωνία για «την αποκοπή από τις ρίζες της γλώσσας μας, τον αρχαίο ελληνικό λόγο (που έπαιξε πια να διδάσκεται συστηματικά στα σχολεία και ν' ακούγεται καν στο γυμνάσιο), τη λόγια βυζαντινή και νεοελληνική παράδοση... (Μπαμπινιώτης ό.π., 157). Το αποτέλεσμα: φτώχεια, «ξενοκρατία», «απορφανισμός», η περίφημη «γλωσσική πενία». Τι αντίκρουσμα έχει στα πράγματα αυτή η κραυγή αγωνίας; Στον βαθμό που οι γλώσσες δεν «αποκόπτονται» από τις ρίζες τους –είναι πάντα γέννημα της ιστορίας τους–, το ερώτημα της αποκοπής έχει νόημα μονάχα σε σχέση με τους χρήστες μιας γλώσσας. Ας το εντοπίσουμε στους νεαρούς μαθητευόμενους χρήστες της νέας ελληνικής. Ενημερώνονται επαρκώς για την ιστορία της γλώσσας τους; Η απάντηση είναι, κατηγορηματικά, ναι, χωρίς αυτό να σημαίνει, βέβαια, ότι δεν υπάρχει χώρος για βελτιώσεις.

Είναι σίγουρο ωστόσο ότι η ένσταση περί αποκοπής έχει κάποιο άλλο, συνθετότερο περιεχόμενο· κι αυτό είναι, περίπου, το εξής: όρος για την επάρκεια στα νέα ελληνικά είναι η γνώση των αρχαιότερων μορφών της γλώσσας, άρα τα αρχαία ελληνικά (απορία, γιατί όχι και τα μεσαιωνικά ελληνικά, τα ιδιώματα κλπ.) θα πρέπει να διδάσκονται (και) στο γυμνάσιο. Το κενό αυτό –μαζί με άλ-

λα– είναι που γεννάει την ειδεχθή «γλωσσική πενία» που μας μαστιίζει.

Το επιχείρημα είναι εντελώς άκυρο, όπως κι αν ερμηνευθεί ο όρος «επάρκεια». Αν σημαίνει την απόκτηση, χρήση και γνώση της νέας ελληνικής, «είναι γενικά αφελές και γλωσσολογικά ασυγχώρητο», όπως σημειώνει ο Γ. Βελλούδης (*Βήμα* 14/2/86), «να εξαρτάται η απόκτηση, γνώση και χρήση μιας γλώσσας από τη διδασκαλία παλαιότερων μορφών της». Πρόκειται για μια απαράδεκτη κατάργηση της διάκρισης ανάμεσα στο «ξέρω τη γλώσσα μου» και στο «ξέρω για τη γλώσσα μου». Αν πάλι επάρκεια σημαίνει την ευαισθητοποίηση του νεαρού χρήστη στην καλαισθητή, έντεχνη χρήση της γλώσσας, αυτή σίγουρα θα επιτευχθεί μέσα στο σχολείο, με βάση την έντεχνη χρήση του γλωσσικού εργαλείου που ελέγχει –της γλώσσας που μιλάει και όχι με βάση έντεχνα δημιουργήματα διατυπωμένα σε μια γλώσσα (δεν έχει σημασία αν αυτή η γλώσσα αποτελεί παλιότερη φάση της δικής του γλώσσας) με την οποία ούτε έχει ούτε και είναι δυνατό να αποκτήσει αντίστοιχη οικειότητα. Είναι φανερό ότι το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται το αγωνιώδες ερώτημα της επαναφοράς των αρχαίων (αυτής της –κατά τον Καλλιόρη– «εδραίας συνιστώσας της νέας ελληνικής»), διατύπωση-πρότυπο, υποθέτω, καλαισθησίας και διαφάνειας) στο γυμνάσιο είναι πολλαπλά ανιστόρητο και χωρίς καμιά γείωση στην πραγματικότητα.

Συζητήσαμε τρεις πλάνες για τη γλώσσα που καθορίζουν την κινδυνολογία γύρω από τα νέα ελληνικά σήμερα. Οι πλάνες αυτές, στον βαθμό που δεν έχουν κανένα έρεισμα στη γλωσσική πραγματικότητα, δεν είναι βέβαια σε

θέση να τεκμηριώσουν την ύπαρξη γλωσσικής «κατάπτωσης» ή «πενίας» –απλά την παράγουν. Όλες αυτές οι φορτισμένες διατυπώσεις αναφέρονται σε ιδεολογικά φαινόμενα. Ποια είναι η ιδεολογική μήτρα που γεννάει αυτές τις πλάνες;

Συζητώντας το ζήτημα της εισροής ξένων λέξεων στα νέα ελληνικά σαν τεκμήριο «άλωσης», «απορφανισμού», «εκβαρβάρωσης» της γλώσσας μας, εντοπίσαμε ήδη (φυσικά το έχουν κάνει κι άλλοι παλιότερα) ένα ιδεολογικό έρρισμα –τον μυωπικό εθνικισμό. Όσον αφορά τώρα τις απόψεις που συγκροτούν αυτό που ονομάσαμε «ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό λάθος», εδώ, ευτυχώς, έχουμε κάποιες ρητές απαντήσεις σχετικά με το ιδεολογικό τους στίγμα.

Ο κ. Καλλιόρης (ό.π., 159 κ.ε.) απαντώντας στον κ. Β. Φόρη, ο οποίος του επισημαίνει ότι και ο ίδιος –κατακεραυνωτής των γλωσσικών λαθών– διαπράττει τέτοια λάθη, λέει τα εξής (ό.π., 184): «Τα ατοπήματα που στηλιτεύουμε –και συχνά δεν είναι καν λάθη, με τη στενή γραμματική έννοια– συνιστούν γλωσσικά βαναυσουργήματα εσκεμμένα, οφειλόμενα σε γλωσσοπολιτικό φανατισμό και δογματική στενοκεφαλιά, ιδιότητες που ενεργούν συρρικνωτικά και στρεβλωτικά πάνω στο σύνολο της νεοελληνικής...».

Το περιεχόμενο αυτού του παραθέματος γίνεται ακόμα πιο αποκαλυπτικό, αν συμπληρωθεί με την ταυτότητα των χώρων που διαπράττουν, «εσκεμμένα», αυτά τα «γλωσσικά βαναυσουργήματα». Ο κ. Καλλιόρης έχει υπόψη του, με ταξιά άλλων, τη νεολαία και τον «ξύλινο» ή «τσιμεντένιο» χαρακτήρα των «αμφισβητικών της ιδιωμάτων», το «πα-

γερό γλωσσικό ιδίωμα του αριστεροκομματικού ιερατείου», τη «δογματομονοπαγή» έκφραση, την «αριστεροκομματική ως θεσμική γλώσσα εξουσίας και διοικήσεως σε συνθήκες μαζισμού», τον «χονδροειδή λαϊκισμό στην ίδια την επίσημη γλώσσα», τις «εντάσεις των ιδεοψυχικών φορτίων και το παιχνίδι των τυφλών εκτονώσεων όπως αυτά εκδηλώνονται και λειτουργούν στην ειδική εκφραστική των νέων πλεγμάτων εξουσίας», τη «μικρομεσαιοκρατία», τον «περιρρέοντα μετριοκρατικό εγκαλιταρισμό».

Τα πράγματα είναι σαφή: τα (υπαρκτά) γλωσσικά λάθη και οι (υπαρκτές και πολλές) πρόχειρες, άκοιφες ή και κακές διατυπώσεις, δεν δικαιολογούν, αν θέλει κανείς να σκέφτεται τη γλώσσα λαμβάνοντάς την υπόψη και όχι ερήμην της, καμιά κινδυνολογία για τη γλώσσα γενικά και κανένα μένος. Το μένος, όπου υπάρχει, έχει ιδεολογικές ρίζες και αυτό το δηλώνει ρητά ο Καλλιόρης. Ακολουθεί τη γνωστή –και κατακριτέα– μέθοδο που επιγράφεται με τον τίτλο «χτυπάω το σαμάρι για να χτυπήσω το γάιδαρο». Η μορφή δίνει την ευκαιρία για να χτυπηθεί το περιεχόμενο.

Η ένσταση ενόντια στα «αμφισβητικά ιδιώματα» της νεολαίας κινητοποιείται από τη γνωστή αριστοκρατική περιφρόνηση για τον κριτικό διεκδικητικό συλλογικό λόγο, περιφρόνηση για τη μορφή που διεγείρεται από την αντιπαράθεση με το περιεχόμενο. Η απόρριψη του «χονδροειδούς γλωσσικού λαϊκισμού» ακυρώνεται σαν αντίδραση από την υιοθέτηση ενός «λεπτοουργημένου» γλωσσικού ελιτισμού (που, φυσικά, δεν περιορίζεται μόνο στη γλώσσα). Η γλώσσα του ίδιου του κ. Καλλιόρη αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα αυτού του ελιτισμού. Η έκρηξη ενόντια στο «παγερό γλωσσικό ιδίωμα του αριστεροκομματικού ιερατείου» α-

κυρώνεται και αυτή σαν αντίδραση, γιατί έναυσμά της δεν είναι τελικά η έννοια «ιερατείο». Τόσο οι απόψεις του κ. Καλλιόρη όσο και το απόκρυφο ιερατικό ιδίωμα με το οποίο διατυπώνονται, δηλώνουν την ένταξή του σε κάποιο άλλο, ανταγωνιστικό «ιερατείο». Η βδελυγμία, τέλος, για τις γλωσσικές συμπεριφορές της μίζερης «μικρομεσαιοκρατίας» γεννιέται από τη νοσταλγία για την «καλλιπέπεια» της αρχοντικής, καλλιεργημένης ολιγοκρατίας.

Για να αποφευχθεί η οποιαδήποτε παρεξήγηση, θα πρέπει να δηλώσουμε ότι προφανώς αναγνωρίζουμε και σεβόμαστε το δικαίωμα του κ. Καλλιόρη –και οποιουδήποτε άλλου– να έχει τις απόψεις του για κάποιες θέσεις και για το είδος λόγου με τον οποίο διατυπώνονται ή και για τη συνάφεια των δύο. Το ζήτημα βρίσκεται αλλού: στην αντίληψη ότι ένα είδος λόγου με το οποίο διαφωνούμε –στην ουσία βέβαια, η διαφωνία ξεκινάει από το περιεχόμενο που εκφράζει αυτό το είδος λόγου– απειλεί τη νεοελληνική γλώσσα σαν σύνολο.

Είναι ακριβώς αυτό το ανιστόρητο άλμα που μετατρέπει τη θεμιτή διαφωνία σε αθέμιτη κινδυνολογία. Η κίνηση αυτή, που δεν έχει βέβαια κανένα έρεισμα στα γλωσσικά πράγματα (όπως σωστά επισημαίνει ο Γ. Βελούδης στο *Βήμα* 14/12/1986, «είναι αυθαίρετο και γλωσσολογικά ασύστατο να ταυτίζεται η νέα ελληνική με τη μία ή την άλλη ποιικιλία της») προδίδει –και γι' αυτό έχει ενδιαφέρον– ένα γνωστό, πρωτόγονο «ανταντακλαστικό» που λειτουργεί στις ιδεολογικές αντιπαραθέσεις: πρέπει να φανεί ότι ο αντίπαλος θίγει «κτήματα εσαεί» (άρα εκτός αμφισβήτησης) κι επομένως αποτελεί «εθνικό» ή κοινωνικό κίνδυνο.

Στην περίπτωση που μας απασχολεί, το ιδεολογικό αυ-

τό ανταντακλαστικό παίρνει το εξής συγκεκριμένο περιεχόμενο: πρέπει να φανεί ότι κάποια «κακά» (ή και κακά –χωρίς εισαγωγικά) είδη δημοτικού λόγου (που εκφράζουν κάποιο «κακό» περιεχόμενο) θέτουν σε κίνδυνο την υπόσταση της νέας ελληνικής γλώσσας, απειλούν ένα «κτήμα εσαεί» (και η γλώσσα, σε αντίθεση με άλλα κοινωνικά μορφώματα, είναι, όντως, ένα «κτήμα εσαεί») –άρα χρειάζεται εθνικός συναγεμμός για να αντιμετωπιστεί η απειλή. Η κινδυνολογία, ασύστατη γλωσσολογικά, έχει μόναχά ιδεολογικό περιεχόμενο.

Μένει τώρα να δούμε τα ιδεολογικά ερείσματα της τρίτης πλάνης που συζητήσαμε –αυτής που ονομάσαμε «ανιστόρητη στάση απέναντι στο γλωσσικό παρόν» και επικεντρώνεται στο αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο. Η ενεργοποίηση, μεταξύ άλλων, αποκλειστικά προς την κατεύθυνση αυτή πολιτικών δυνάμεων και φορέων που συνδέονται με τη συντήρηση και την αντίδραση, δείχνουν ότι το αίτημα αυτό εντάσσεται στην προσπάθεια της ακύρωσης των όποιων αλλαγών σημειώθηκαν στη Μέση Παιδεία, ιδίως στην περιοχή των ανθρωπιστικών μαθημάτων.

Η τυπολατρική προσέγγιση και η ακύρωση της όποιας κριτικής στάσης απέναντι στη γνώση θα μπορέσει, με εκπορθητικό κριό τη διδασκαλία των σεβάσμιων αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, να κερδίσει κάποιο χαμένο έδαφος. Είναι σαφές ότι διακυβεύονται πολύ περισσότερα από την επαναφορά ενός γλωσσικού μαθήματος.

Το ανησυχητικό είναι ότι τα φαντάσματα μιας πολύχρονης τυπολατρικής παιδείας επιβιώνουν και μοιάζουν να παίρνουν επάνω τους μέσα σε μια πραγματικότητα που

δημιουργεί τους όρους για την αναζήτηση «ασφάλειας» σε λύσεις που έχουν όλα τα χαρακτηριστικά της επιστροφής στο παρελθόν. Θα πρέπει όσοι –επώνυμοι και ανώνυμοι, άτομα ή φορείς, δημόσια πρόσωπα ή απλοί πολίτες– υποστηρίζουν ή τείνουν να υποστηρίζουν –καλοπροαίρετα– το αίτημα της επαναφοράς των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο, χωρίς να προσυπογράφουν την ιδεολογία που το προωθεί (αλλά αντίθετα βρίσκονται στην αντίπερα όχθη), να πεισθούν ότι τα σχετικά επιχειρήματα αποτελούν πλάνες. Όσο για τους συνειδητούς ιδεολογικούς απολογητές αυτής της οπισθοδρόμησης (καθώς και άλλων ευρύτερων), που φιλοδοξούν να «θεραπεύσουν» τη νέα ελληνική και –ποικιλοτρόπως– τους χρήστες της, σ' αυτούς θα πρέπει να δηλωθεί απερίφραστα ότι είναι οι κατεξοχήν μη ενδεδειγμένοι για να συνεισφέρουν στη λύση των γλωσσικών μας προβλημάτων.

Και δύο τελευταίες παρατηρήσεις (που ανοίγουν μάλλον τη συζήτηση –ή μια παραπέρα συζήτηση– αντί να την κλείνουν) πάνω στα ζητήματα που εξετάστηκαν στο άρθρο αυτό:

α) Η κριτική που ασκήθηκε εδώ, απέναντι σε ορισμένες στάσεις απέναντι στη γλώσσα δεν έχει σαν αφετηρία της ούτε την «όχληση» που αισθάνεται ένας «ειδικός» για την εμπλοκή κάποιων απληροφόρητων» ή «κακά πληροφορημένων» σε μια συζήτηση που τη θεωρεί «δική του» ούτε την «εκ πεποιθήσεως» αντίδραση στις ρυθμιστικές παρεμβάσεις στη γλώσσα. Η γλώσσα ρυθμίζεται μέσα από μια σειρά από θεσμούς. Το ερώτημα είναι, όπως και για κάθε άλλη κοινωνική ρύθμιση, τι κινητοποιεί τις γλωσσικές ρυθμίσεις και προς όφελος ποιου. Εδώ βρίσκε-

ται η κοινωνική ουσία του ζητήματος και αυτήν ακριβώς την κοινωνική ουσία προσπάθησε να προσεγγίσει το κείμενο αυτό.

β) Ο αποκλεισμός των αρχαίων ελληνικών από το γυμνάσιο σίγουρα συνδέεται –σε επίπεδο επιτελικού σχεδιασμού– με τη μοίρα (τεχνική/επαγγελματική) που προδιαγράφεται για τους αποφοίτους του γυμνασίου. Η εναντίωση στην επαναφορά των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο δεν σημαίνει βέβαια ταύτιση με την (ευρύτερη) επιτελική λογική που οδήγησε στην εξαίρεσή τους –τη λογική που σχεδιάζει δύο παιδείες, την παιδεία του (μελλοντικού) τεχνίτη (αποφοίτου του γυμνασίου) και την παιδεία του (μελλοντικού) επιστήμονα (αποφοίτου του λυκείου). Η αντίθεση στην κοινωνική αυτή λογική σημαίνει μια άλλη αντίληψη για μια ενιαία, ολοκληρωμένη παιδεία, για την οποία το ερώτημα «πώς και πότε θα διδάσκονται τα αρχαία ελληνικά» έχει βέβαια νόημα. Η αντίληψη αυτή, ωστόσο, σίγουρα δεν προωθείται –το αντίθετο– από επιχειρήματα για την επαναφορά των αρχαίων ελληνικών στο γυμνάσιο που βασίζονται σε πλάνες σχετικά με τη φύση του γλωσσικού φαινομένου και που επιχειρούν να αναβιώσει –στην παλιά της μορφή, ή και εκσυγχρονισμένη– μια απονεκρωτική τυπολατρεία.

1. Βλ. Καλλιόρης, Γ. 1986. *Παρεμβάσεις II. Γλωσσικά*, σελ. 24. Αθήνα: Εξάντας.

2. Βλ. Μπαμπινιώτης, Γ. 1984. *Νεοελληνική Γλώσσα: Μέριμνα, αμειμνησία και υπερπροστασία. Στο Ελληνική Γλώσσα: συζητήσεις και αναζητήσεις*, Ελληνικός Γλωσσικός Όμιλος, σελ. 153. Αθήνα: Καρδαμίτσα.

¶

Η πρώτη μορφή αυτού του κειμένου δημοσιεύτηκε στην ΕΛΕΥΘΕΡΟ-
ΤΥΠΙΑ στις 3 Φεβρουαρίου 1987. Το ίδιο κείμενο αναδημοσιεύτηκε στο πε-
ριοδικό Φιλολόγος, τ. 17 (1987) και στο περιοδικό Σύγχρονα Θέματα, τ. 30
(1987).